

Knjiga Slovenska

v

XIX. veku.

*

Da mene bil umél bi,
Nobeden ni bil tak,
En sam le me umél je:
Učitelj Martinjak.

Matija Valjavec Kráčmanov

r. 17. febr. 1831 v Predvoru, dovršil normalko v Kranju, gimnazijo v Ljubljani l. 1851, preskušnjo za srednje šole na Dunaju, postal gimnazijski učitelj l. 1856 v Varaždinu, l. 1876 profesor v Zagrebu, dopisujoč potem pravi član jugoslavenske akademije, umirovljen l. 1891, živi premarljiva književna bučela Kranjska v Zagrebu na Hrvaškem.

Novice l. 1848 kažejo na 5. strani pesem „Seničica“, o kateri vredništvo pravi: „S pričujočo pesmico vpeljemo pervikrat veliko obetavniga mladenča na slovenski parnas. Matija Valjavec je ime mladiga pesnika, učenca visoko čast. g. Martinaka v šesti šoli v Ljubljani, od kteriga imamo — kakor pričujoča pesmica spričuje, pri kateri nismo ne čerke popravili — v prihodnje veliko lepih pesniških del pričakovati. — Drugo pot bomo iz Valjavcoviĝa dnevnopisa (Tagebuch), ki ga je v preteklih velicih šolskih praznikih doma spisal, en sestavek v prozi bravcam za poskušnjo podali. Prof. Martinak imajo namreč posnemanja vredno navado, de svojim učencam po dokončani peti šoli o velicih šolskih praznikih dnevnik pisati ukažejo, naj si bodi v latinskim, nemškim ali slovenskim jeziku, v prozi ali v pesnih, kakor kdo hoče in more (str. 15)“.

Lesena skleda (Pravlica). Edini dol (Gorenska pravlica). Žganje huda huda reč (Strašna prigodba). Drevo v cvetji. Znamnja dežja (Legenda str. 121). — Vedež: Molitev pomaga. Molitev uslišana. Plačilo miloserčnosti. Prostost. Veselo dete. — Slovenija: Slovenci (Pes.). Minčika Gorenska. Mati sinu, ki gre na vojsko. Sin materi, predin gre na vojsko. Mili dični — Milica dičnimu, predin gre na vojsko. Mati in sin (o ženitvi). Tičice se-

ničice (v 53 kiticah). Štempihar (Krajnski Erkul str. 176—180).

L. 1849^{*} Novice: Slovincam (vid. Slovenija 1848). Poletni večer. Seničice. — Vedež: Vedež k novimu letu svojim mladim bravcam. Opravljivec. Po hudi tovaršii rada glava bolj (Povést). Deček pod drevesom. Od kod reveži. Bratec in sestrice. — Slovenija: Hudi Kljukec. Slovenske pripovéstice: Černošole. Ruda sreberna. Prerokovanje od Bégun. Šrotenbah. Zavist sebi kvar (Gorenska pravlica). Pri suhim tudi sirovo gori (Legenda). Prostak. Milko in Milka. Glosa (o Ljubljani l. 1848).

L. 1850 Novice: Kmet pravi, kaj de bi ne tel biti (Iz nem. po Kastelitu). — Vedež: Kam in kje? Sonce Svečana. Jutranja zarja. Pomlad mene mika. Tičomora kazen. Ovsenjaka. — Ljubljanski Časnik: Ifigenije na Tavriškim, igre petih djanj. Pervo djanje. Iz nemškiga od „Göthe“ posloveniti skušal Matija Valjavec (l. 29—32). — Sin divjine. Dramatična podoba v 5 dejanjih, po Halmu posl. M. Valjavec. — Pis. (Slovenske Talije l. Vezek str. 169). — „Valjavcov govor je vsikdar neizrečeno gibčen in popolnoma oglajen. Med vsemi njegovimi pesmami se nam še nar boljši seničice in tičice zdé, ki pogosto žvergolé; njegove pesmi o ljubezni (v Slovenii) pa so zlo dolge in tudi zlo dolgočasne. Veliko bolj nam Valjavec kot prozaikar dopade itd.“ — pravi J. Terdina v „Pretresu sloven. pesnikov“ (Lj. Časnik 1850 str. 312).

L. 1851 Novice: Na planini (Pes.). — Slov. Bčela v Celovcu II, 4: Brédka (Iz Klečan na Kranjskem, zapísal M. Valjavec. Vid. Cvetje slovanskega naroda I).

L. 1852 *Novice*: Kmet v risu. Žegen (Vganka zastavice v 28. listu). Milatičica. — Bčela: Zvon pride po otroka (Göthe). Frater Kutar in romarica (Iz Bürgerja). Od nebeške gloriije (Po stari legendi). Zlata tica (Nar. pripovedka). Tukaj ni naš dom. Kobilica (Nar. prip. str. 369—388). — Šolski Prijatelj: Zvon pride po otroka. Veselo dete.

L. 1853 Bčela: Pobožni starček. Kvatrni večer. Sotrpinka. Blagi sin. Sinonove laži, s kterimi je Trojance prekanil, da so nesrečnega konja v mesto vzešči padli sovražnikom v pest (Iz Virgiljeve Eneide II. bukev 1—197). — Šolski Prijatelj: Od sirote. — Slov. Berilo za V. gimn. razred: Nubijani (str. 150—153) itd.

L. 1854 *Novice*: Kam in kje? Zaperta smert (Pravlica). Žnjica. Rožica. — Slov. Berilo VI: Miklavž Zrinjski (Po nemškem spisal M. Valjavec). — Glasnik slovenskega slovstva I: Tica pivka (Po nar. pripovedi). M. Kračmanov. Nar. pesme: Lovca (Predvor). Grešnik (Lašiče). Sveta Kristina (Vodice). Zapisal. Homerove Odiseje I. spev. Poslovenil. — V l. 1852—54 je Valjavec kot učiteljski pripravnik na Dunaju za malo nagrado mnogo pomagal pri raznih knjigah ranjkemu Janežiču, kar ta spoznava na pr. Slov. Goffine, Zgodovinski katekizem J. Šmidov l. 1853 poslovenil s pomočjo nekterih domorodcev (Žepič, Terdina) in izdal A. Janežič, nektere za družtvo Mohorjevo itd.

Pesmi. Zložil Matija Kračmanov Valjavec. V Ljubljani 1855. 12. 215. Založil J. Giontini. Tisek in papir L. Sommera na Dunaju. — „Matija Valjavec ni novinec na slovenskem Parnasu, pravijo *Novice* (str. 87); kritika ga je že zdavnej vredila izverstnejim slovenskim pesnikom. Velik del teh pesem, ki so v ti knjžici y en venec zbrane, je že znan. Menda ne sodijo tisti napčno, ki njegove pesmi primerjajo Vodnikovim: obema je dana prav domača, lahko umevna beseda in pa

dobrovoljnost serca. G. Valjavec je razdelil svoje pesmi v dve versti. Perva obsega 16 Psalmov (str. 3—41). Vroč duh nabožnosti dije iz teh pesem, ki jih pesnik imenuje „rajske poezije klic“. — Drugi oddelek zapopada „Različne pesmi“ (str. 43—212). Naj izverstnejše so po naši misli tiste, v kterih prepeva po šegi narodskih pesem. Da bi se bila dala tam pa tam marsiktera še bolje opiliti, je gotovo; pa tudi je res, da bi bil prav storil, ako bi bil kakošno popolnoma opustil. Na priliko med nekterimi drugimi tista v bolnišnici je vendar prebolna, ako si človek, ki bolnišnico pozná, pod cvilhasto haljino take romantične serca misli. Ravno taka je s tisto pod nadpisom „Take so“.. Iskrena domoljubnost, še bolj pa domotožnost, se razodeva v mnogih pesmicah itd.“ — Omenjena sodba gre tudi nekterim pozneje priobčenim ljubovnim, zlasti drobnim pesmicam! — Sicer imajo *Novice* l. 1855 v sebi: Mati. Neža Štampiharjeva (Narodna iz Predvora). Ženitva kneza Lazara. Nar. serbska. Poslovenil. Nagliča se rada kazni. Ulomek večje pesme (Po povesti v Drobntineah 1854. str. 356—380). M. Kračmanov.

L. 1856 *Novice*: Farys (arab. jezdec; pesem Mickievičeva str. 40—44). Vuk Rimljan. Laž i prilazič. Tri brati (Nar. pravlice). Jankičeva draga pošla je za drugega. Dragi v Koprivnici. Mato. Miškec (Nar. pesme iz okolice Varaždinske). — Koledarček Bleiweisov: Katrinčica (Po narodni povesti). Čveteri véki ali dóbe sveta. Po Ovidiju poslovenil M. Valjavec (str. 62—64). — Program gimnazije Varaždinske: Ifigenija v Tavridi. Igra. Zložil Göthe, poslovenil M. Valjavec (str. 11—33). Pazka: „Ifigenija v Tauridi je velekrasna drama i sasma primérna za čitanje dijakom. S toga se nahadja u němačkih čitankah za naše gimnazije. S toga sam i ja poslovenio, te priobčivam ovu dramu u tome programu, a to u slovenskom jeziku; jezik bo okó Varaždina je, kako no priznavaju svi slovničari, slovenski

i doista malo različen od pismenoga slovenskoga jezika. K tomu pako ima u ondašnjih učionah svake godine više manje Slovenacah iz Štajerske⁶. —

Novice l. 1857: Volk Rimljan (Po nar. basni). Pripovedka o somovici ali o jelenskem zelji (Iz Varaždin. okol.). Pripovedka od starega Viničkega grada. Še nekaj o vroku. Osel kralj zverin. Pripovest o Kraljeviču Marku. Pripovedka o Fašenku in Vuzmu. Še nekaj o Rojenicah, pa o vrokih ali urokih. — Izgledi poezije slovenske v narečji Varaždinsko-Zagrebskem: „Na osmi strani vvoda Hirske čitanke za gornju gimnaziju I. se bere, da so Slovenci, ki živé na Horvaškem v Zagrebški, Varaždinski in nekdanji Križevski

županiji, marsikaj v svojem narečji pisali, da so večidel prozo rabili in skoro vsi pesništvo preskočili. Ker so v ti knjigi pesniški izgledi tega narečja izpuščeni, menim, da bi ne bilo od več, če bi „Novice“ radovednim in takih stvari željnim bravcom kako pesmico naznanile. Ljudje jih imajo sem pa tam nekaj prepisanih in nekatere izmed teh so jako med ljudstvom razširjene. Iz neke take zbirke (nekako l. 1780—1805) náte nekoliko pesemc, da bote vidili, kakšnega so duha in jezika (str. 208) na pr.: Od mladenčev in devojčic. Od protuletja (pomladi). Bratovska ljubezen. Od vremenitosti. Tiček in tičica. Od zajca. Od gizdavca. V prozi: Od kač. Od vučjega pastira. Od žune (žolne).

L i s t e k.

Listi slovenskega pesimista.

VIII.

Gospod urednik! Mislim sem že in bal sem se, da mi nestane gradiva. Zdaj pa vidim, da je bil moj strah zaman. Tudi bi se moral listkar »Učit. Tov.« sramovati tožbe o nedostatku »sujetov«, ko so jeli jadrati celo v Maribor. Gradiva, kakor kaže, bode dovolj. Zato bodo drugi skrbeli. Čudim se le g. Postojinskemu, da se je ustrašil obsodbe. Prva sodba še ni tudi zadnja, sicer pa gre danes vse po — instancah. Prva obsodba ni vselej tudi zadnja, kakor ni prva sreča povsod tudi zadnja sreča. Ker ne bo premalo gradiva, ampak najbrž preveč, ne bi rad osamel v listkarskem — kakor se vidi in sliši — zelo sitnem poslu. Gradivo se je toraj jelo izvažati. Vsaka dežela pa izvažala le to, kar je nad domačo potrebo, ali se pa domače pridelke zamenjuje za take, kateršnih nimamo? Ker se mi slovenski učitelji ne smemo omejevati samo na razmere — pridelke in izdelke — jedne same dežele, marveč na razmere vseh slovenskih pokrajin, videl bi rad, da bi se kmalu začela izvažati iz naše ljubljene domovine grda — nesloga, uvažati pa prav v velikih dimenzijah prijazna sloga.

Seveda bi bilo najbolje, ko bi spako nesloge izvažali še dlje kot do Maribora; slogo, ljubo slogo pa da bi jeli kar doma pridelovati.

Baš nesloga je danes moj »sujet«.

Neka mati je imela dva sina. Skrbno ju je odgajala. Vcepljala jima je v srce nauke o ljubezni do Boga in hvaležnosti do starišev, kako naj ljubita svojo

domovino, naj bosta poštena in marljiva. Hudobni sosed, ki je že njuno mater sovražil in preganjal, gledal je z zavistjo, kako starejši sin dorasta. Mati ga pošlje po svetu. Bil je pošten dečko, in ni jej delal sramote. Ravnal se je po materinih naukih in skrbno podpiral rodni dom. V tem času je šel pa tudi že mlajši sin po svetu. In kakor so mladi ljudje radi živi in glasni, véasih tudi prešerni, hotel je kmalu več veljati kot starejši brat. Pozneje se mu je celo posrečilo, da ga je izpodrinil v neki imenitni službi. Zastran tega se pa starejši ni jezil. Ko mu je mlajši nekoč grozil, da tudi matere ne sme več podpirati, ker je to za pravo le njegovo delo in dolžnost, ponudil mu je roko: »Brate, pokaj se hudaješ? Nicesar Ti nisem učinil. Če sem starejši od tebe, pač ni moja krivda; če sem prej, ko ti nisi mogel, sam podpiral ljubljeno mater, zopet ni moja krivda; če se Ti zdaj jeziš na me in bi bil rad vse sam pri materi, tudi ni moja krivda. Tega, kar je bilo, Ti ne bodeš izpremenil. Tu je moja bratska roka: prijatelja bodiva in prijateljski podpirajva mater. Če ti ni prav, da jo skupno, dajva jo vsak za se po svoji moči. Kdor zna bolje, široko mu polje«.

Mlajšemu bratu pa to ni ugajalo. Trdil je, da je on najmlajši sin, katerega je mati najraje imela, da ima on tudi mater najraje, on . . . on in le on.

Mati je žalostno gledala nesrečni razpor.

S časoma se je ta bratovska pravda raznesla čez hrib in dol širom mile Slovenije. Skoro vsakemu je bilo več ali manj znano o čudnih bratih. Kadar sta se doma sešla, ponovil se je stari »ravs-kavs«, kolikor je bilo mogoče bolj živo, ker mlajši je trdil, da tisto